

ЛОБОДА Ю. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕВФЕМІЗМІВ ТА ДИСФЕМІЗМІВ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті аналізуються стратегії перекладу українською мовою евфемізмів та дисфемізмів англомовного політичного дискурсу з огляду політкоректності; розглядаються окремі контексти, що становлять виклики для перекладача, надається обґрунтування певним перекладацьким рішенням.

Ключові слова: евфемізми, дисфемізми, переклад, політкоректність.

В статье анализируются стратегии перевода на украинский язык эвфемизмов и дисфемизмов англоязычного политического дискурса с точки зрения политкорректности; рассматриваются контексты, которые представляют трудности для переводчика, дается обоснование отдельным переводческим решениям.

Ключевые слова: эвфемизмы и дисфемизмы, перевод, политкорректность.

The article deals with the euphemisms' and dysphemisms' rendering into Ukrainian in terms of political correctness. Some cases, which pose a challenge to an interpreter, are considered.

Key words: euphemisms, dysphemisms, translation and political correctness.

Актуальність обраної теми пов'язана із всезростаючою роллю політичної комунікації як своєрідного соціально-інформаційного поля, яке виступає надпотужним інструментом формування громадської думки в глобальному масштабі.

Предметом нашого дослідження є особливості вживання евфемізмів та дисфемізмів у сучасному політичному дискурсі та засоби збереження їхнього експресивного змісту українською мовою.

Метою статті є визначення функцій вживання різних груп евфемізмів та дисфемізмів у промовах англомовних політичних діячів та особливостей їхнього україномовного перекладу.

Явище евфемії та дисфемії є надзвичайно цікавим і, водночас, складним для вивчення. Початок дослідженню евфемії поклали такі видатні вчені як Г. Пауль, Е. Бенвеніст, Ш. Брюно; розвитку цієї проблематики присвятили свої роботи такі відомі лінгвісти як В. І. Жельвіс, А. М. Кацев, Б. Купер, Дж. Німан і К. Сільвер, а також дослідники з країн СНД: Л. П. Крисін, О. Й. Шейгал, В. І. Заботкіна, В. П. Москвін та інші. Г. А. Уфімцева, А. М. Рязанов зробили вагомий внесок у вивчення дисфемії. Однак вчені і досі не змогли дійти згоди щодо однозначного визначення статусу зазначених мовних явищ. У нашій розвідці ми орієнтуємося на наступну дефініцію: евфемізми і дисфемізми є "варіативними" засобами мови, котрі виявляють залежність від безпосередньої мовленнєвої ситуації і статусів комунікантів, а також від макрофакторів соціокультурного порядку

– домінантного типу культури, національної психології, ціннісно-нормативних приписів суспільства [1: 3]. Тому відтворення цих виражальних засобів МП може викликати певні труднощі у перекладача.

Використання евфемізмів у політичних промовах традиційно пов'язується зі сферами, які з різних причин є проблемними, “незручними” для політика. Так, труднощі прагматичної адаптації МП евфемізмів, що зустрічаються у текстах публічних виступів англомовних, особливо американських політиків, можуть бути пов'язані з вимогами *політкоректності*, яка передбачає “ретушування” *зовнішніх* прикмет суб'єкта (раса, стать, вік, сексуальна орієнтація, соціальний статус, тощо). Наведемо кілька прикладів такого “виклику для перекладача”, які нам вдалося відстежити у промовах політиків Великої Британії та США. Яскравий приклад вбачаємо у наступному уривку з промови Гіларі Клінтон:

18 million of you from all walks of life – women and men, young and old, Latino and Asian, African-American and Caucasian, rich, poor and middle class, gay and straight – you have stood strong with me [4:2].

Спричинені вимогами політкоректності труднощі для перекладача при відтворенні даної синтагми МП становить, зокрема, пошук відповідника до слова *gay* (гомосексуаліст). У зв'язку з цим потрібно взяти до уваги, що слово *гей* як транскрипція англ. *gay* існує в українській мові, однак вживається лише у буденному мовленні і характеризується відтінком зневаги. Тому у перекладі вважаємо за необхідне вдатися до дескриптивного парафраза, що відповідає вимогам політкоректності – “представники сексуальних меншин”; у той самий спосіб слід перекласти і “straight” оригіналу – “люди з традиційною сексуальною орієнтацією”. Лексико-морфологічних трансформацій при перекладі даної синтагми вимагають також такі номени як *Latino, Asian, Caucasian*. *Latino* (мн. *Latinos*) – скорочене від *Latin American* – поширене на теренах США позначення американців, чиї родини походять з країн Латинської Америки. Відтворення цього номена українською мовою шляхом транслітерації як “латинос / латиноси” з огляду на сферу побутування цієї лексеми (просторіччя) та її смислові конотації (позначення людини *іншого*, неслов'янського походження як меншовартісної) порушувало б певні етичні норми. Те саме стосується й дослівного перекладу слова *Asian* як *азіат*, а також *Caucasian* – *білошкірий*, сучасне вживання яких у східнослов'янському культурному континуумі також позначене негативними конотаціями. Тому у ТП для передачі змісту цих лексичних одиниць пропонуємо використати *евфемізми*. Враховуючи викладені вище

чинники, а також з урахуванням необхідних граматичних (заміна однини множиною) і синтаксичних змін, пропонуємо такий варіант перекладу:

Ви, 18 мільйонів представників усіх верств суспільства – жінки і чоловіки, молодь і старші люди, афроамериканці, вихідці з Латинської Америки, азійських країн, білошкірі, багаті, бідні, представники середнього класу, представники сексуальних меншин і люди з традиційною орієнтацією – ВИ були моїм оплотом (переклад наш – Ю. Л.).

Особливої уваги у наведеному вище уривку з промови Гіларі Клінтон заслуговує вживання лексеми *African-American*, яка на офіційному рівні використовується для нейтралізації негативних суспільних явищ, зокрема, расової чи етнічної дискримінації (“<...> *women and men, young and old, Latino and Asian, African-American and Caucasian* <...>”). При виборі лексичного відповідника для транслювання цього евфемізму МП, перекладач повинен взяти до уваги, що для української ментальності відмінності між номенами “негр” і “афроамериканець” є неістотними, оскільки у будь-якому випадку представники негроїдної раси ідентифікуються українською етнічною свідомістю як “чужі”, *не-українці*. При цьому, однак, лексема “негр”, незважаючи на наявний у її семантиці елемент екзотики, давно освоєна українською мовною свідомістю, тоді як поняття “афроамериканець” увійшло до активного обігу на пострадянських теренах лише на поч. 2000-х рр. і є достатньо езотеричним щодо сфери ужитку (переважно мова ЗМІ). Тому вважаємо за можливе у ТП українською мовою застосувати лексичну компенсацію і відтворити *African-American* ТО за допомогою прикметника “темношкірий”, що є більш звичною для пересічного україномовного реципієнта текстів політичного дискурсу. Тоді, з урахуванням супутніх трансформацій, переклад цього уривку виглядатиме таким чином:

<...> *жінки і чоловіки, молодь і старші люди, темношкірі і латиноамериканці, вихідці з країн Азії і представники білої раси* <...> (переклад наш – Ю. Л.).

Або ж можна залишити запропонований вище варіант перекладу, де поняття “*African-American*” передано за рахунок комплексного використання перекладацької транслітерації і калькування. У такому випадку ця термінолексема вимагатиме коментаря перекладача, поданого у зносках.

Аналогічний, проблемний з точки зору прагматичної адаптації у ТП приклад зустрічається у промові колишнього Прем’єр-міністра Великобританії Тоні Блера:

*And more than all this, a country culturally and socially behind. No **black** Ministers and never a **black** Cabinet Minister [5:1].*

Проблема у даному випадку полягає у збереженні денотативного потенціалу і уникнення у ТП негативних конотацій, відсутніх у ТО. Оскільки мова йде про Англію, перекладач не може використати у ТП політкоректний термін, запроваджений у США для позначення американських негрів “афро-американець”. Дослівний переклад “чорний міністр” (“black Ministers”) і “чорний Кабінет міністрів” (“black Cabinet Minister”) повністю спотворював би денотативний і конотативний потенціал ТО, оскільки у свідомості українського і загалом східнослов’янського реципієнта, особливо завдяки соціально-економічним реаліям пострадянської доби, поняття “чорний” стереотипізувалося у переносному значенні – “нелегальний, незаконний, тіньовий, “лівий” (“чорний нал”, “чорний ринок”, “чорна біржа” тощо). Тому дослівний переклад може призвести до комунікативної невдачі, а успіх міжмовної комунікації у даному випадку цілковито залежить від майстерності перекладача. Відтак у даному контексті пропонуємо провести лексико-морфологічні трансформації і прикметник “чорний” у ТО замінити у ТП у першому випадку вживання – більш нейтральним іменником “негр”; у другому випадку – дескриптивним парафразом на кшталт:

I окрім цього усього, країна культурно і соціально відстала. Жодного міністра-негра, жодного члена Кабінету міністрів з темним кольором шкіри за всю історію його існування (переклад наш – Ю. Л.).

Евфемізми у текстах публічних виступів політиків можуть використовуватися з метою *де-афішування* фактів особистісного характеру (неприємних перипетій особистого життя чи політичної кар’єри тощо). Яскравий приклад такого використання евфемізму вбачаємо у назві виступу экс-прем’єр-міністра Англії Маргарет Тетчер, який був озвучений, коли вона через змову у партії консерваторів, котру очолювала, повинна була піти у відставку як лідер правлячої партії і відповідно до часу залишити посаду прем’єр-міністра – тоді нею була виголошена відома промова “*Remarks departing Downing Street*”. З огляду на ці драматичні обставини, “Залізна леді” у своєму прощальному звертанні до нації замість болючого для себе “*йдуци у відставку*” використовує евфемізм “*departing Downing Street*”, який дослівно перекладається як “залишаючи Даунінг-Стріт”. Складність відтворення цього евфемізму у ТП полягає у тому, що він містить у собі метонімізовану *реалію* (*Downing Street*) – на Даунінг-Стріт у Лондоні розташовується резиденція прем’єр-міністра Великої Британії.

Дослівне відтворення цієї реалії, добре відомої англійцям, мовою перекладу швидше за все утруднить розуміння змісту повідомлення. Тому, у даному випадку для досягнення прагматичної еквівалентності ТП доречно вдатися до генералізації, переклавши зазначений евфемізм як “покидаючи резиденцію прем’єр-міністра”, або ж, з подальшим смисловим розвитком – як “залишаючи посаду прем’єр-міністра”. У першому варіанті перекладу експресивний компонент буде послаблений, у другому зникне практично повністю.

Труднощі для перекладача становить і переклад *дисфемізмів*. Російська дослідниці М. І. Баландіна пропонує розглядати переклад дисфемізмів як особливий випадок перекладу арготичної лексики [2:89–90], застосовуючи при цьому такі традиційні перекладацькі трансформації як семантична компенсація (заміна близькими за змістом загальноновживаними словами), а також прийоми експресивної конкретизації, використання описового перекладу тощо. Вважаємо, що не буде помилкою розглядати переклад дисфемізмів (какофемізмів) і як особливий випадок застосування *стилістичних* трансформацій у ТП.

Проведений нами аналіз промов англомовних політиків к. ХХ – поч. ХХІ ст. засвідчив, що дисфемізми порівняно рідко присутні у текстах їх публічних виступів, які є здебільшого підготованими і достатньо жорстко регламентуються стосовно стилістичної приналежності мовних засобів, вимог загального такту чи політкоректності. Тим не менш вони трапляються у публічних виступах політиків. Наведемо такий приклад:

*You see, part of the ability to get along with **folks** is to be able to give a person your word and keep your word and to understand where the other **fella** is coming from* [7:2].

У наведеному контексті фіксуються два випадки вживання мовних одиниць, котрі можна ідентифікувати як дисфемізми:

1) використання у тексті політичної промови фамільярного позначення народу країни (*people*) як звичайної групи людей, з якими у промовця приятельські стосунки (застар. *folks*);

2) використання розмовно-фамільярної форми іменника *fellow* (*fella*).

Ці елементи американського сленгу вживаються замість нормативних у даному випадку загальноновживаних лексичних одиниць (відповідно *people* та *fellow*), за допомогою яких Дж. Буш-молодший намагається підтвердити свій імідж “простого хлопця”. Цьому сприяє й епіфоричний повтор слова *word* (*to give a person your word and keep your word*).

Для перекладу цього контексту слід застосувати насамперед лексико-семантичні трансформації: змінити стилістичний реєстр повідомлення, замінивши одиниці сленгової лексики нейтральними за своєю стилістичною приналежністю генералізованими відповідниками (*люди*), а також застосувати прийоми додавання і смислового розвитку. Вислідом проведених перекладацьких трансформацій цей уривок з виступу Дж. Буша у ТП матиме такий вигляд:

Розумієте, значною мірою здатність знайти з людьми спільну мову залежить від вашого вміння дати людині слово і дотримувати цього слова і усвідомлювати, що є люди, які походять з інших суспільних верств (переклад наш – Ю. Л.).

Інший широковідомий приклад використання дисфемізмів англомовними політиками становить той факт, що Перша Леді США М. Обама позаочі називає білих американців *whitey* – “білястий”. У даному випадку складність прагматичної адаптації даного поняття у зумовлена особливостями *словотвору* даного експресива, яка забезпечується емотивно навантаженим суфіксом *-y-* (*white-y*). В українській мові оцінне значення цього суфікса можна передати за допомогою суфікса *-яст-* (*білястий*), однак експресивність при цьому значно послаблюється; без спеціальних пояснень нечітким для українського реципієнта є й денотативний смисл цього поняття. Тому у даному випадку зневажливі конотації даного номену слід було б передати описово, на кшталт “білошкірі нікчеми”.

Таким чином, евфемізми можуть транслюватися у МП шляхом застосування лексичної кальки чи описово; дисфемізми – за допомогою лексичного відповідника, що належить до нейтрального шару лексики чи шляхом дескриптивного парафразу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баландина М. И. Перевод дисфемизмов как частный случай перевода арготической лексики / М. И. Баландина // Русистика на современном этапе: сборник научных трудов. – М. : МПГУ, 1999. – С. 88–98. 2. Бушуева Т. С. Прагматический аспект эвфемизмов и дисфемизмов в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Татьяна Сергеевна Бушуева. – Смоленск, 2005. – 176 с. 3. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : [учебн. пособие] / А. П. Чудинов. – [3-е изд., испр.]. – М. : Флинта ; Наука, 2008. – 254 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Clinton H. Concession speech [Електронний ресурс] / Hillary Clinton. – Режим доступу : http://www.swamppolitics.com/2008/06/hillary_clintons_concession_sp.html 5. Blair T. Speech to the Labour Party Conference on 26 September 2006 [Електронний ресурс] / Tony Blair. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5382590.stm 6. Bush G. W. Speech at the National Endowment for Democracy in Washington [Електронний ресурс] / George W. Bush. – 6 October 2005. – Режим доступу : <http://www.foxnews.com/story/0,2933,171456,00.html> 7. Bush lunch chat is caught on tape [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/5187276.stm>